

MUZEALNOST PRIRODNINA identifikacija i komunikacija

IVO MAROEVIĆ

Filozofski fakultet, Odsjek za
informatičke znanosti,
Katedra za muzeologiju, Zagreb
Hrvatska

UVOD

Muzealnost je razvitkom muzeologije kao znanstvene discipline, definirana kao kategorija u posljednjoj četvrtini dvadesetog stoljeća. Ona čini sržni element odnosa između muzejskog predmeta i njegova značenja u muzejskom kontekstu. Drugim riječima, ona osmišljava razloge prikupljanja predmeta u muzej ili određivanja značenja predmeta kao kulturne baštine u kontekstu njihova odnosa prema primarnom kontekstu u kojem su živjeli i iz kojega su prenijeli niz svjedočanstava u muzejski kontekst, a u kome su i predmet i medij komunikacije. Metaforički rečeno, predmet postaje glumac u kazalištu pamćenja u kome uspostavlja nijemu pantomimičnu igru s čovjekom koji želi s njime uspostaviti komunikacijski odnos. Muzealnost je, dakle, ona osobina predmeta po kojoj on u muzealnoj stvarnosti predstavlja dokument one stvarnosti iz koje je prenesen u muzej da bi o njoj svjedočio (Maroević, 1993:96). Predmet tako postaje dokument. Poruka koju šalje ili prenosi pretvara se u informaciju, a rezultat je stvaranje sveudilj novih znanja u svakoj od novih sadašnjosti; znanja koja se

temelje na svjedočanstvima prošlosti, zamrznutim u materijalu i obliku predmeta. Vrlo sažet i relativno apstraktan uvod, rekli bi prirodnoznanstvenici. No upravo zbog jasnoće i logičnosti prirodnih znanosti i njihove neraskidive veze sa svijetom koji nas okružuje, valja unijeti elemente relativiteta društvenih znanosti u tu stabilnu strukturu.

PRIRODNINA

Pokušajmo sa stajališta muzeologije, kao grane društvenih znanosti, promatrati prirodni svijet u muzejima. Ponajprije bi trebalo definirati pojam prirodne ili, kako ga Stransky imenuje, *naturfakt* (1974:13-43). To bi trebao biti nekrivotvoreni proizvod prirode kao što je, analogno, umjetnina/rukotvorina (ili u širem značenju *artefakt*) proizvod rada umjetnika ili čovjeka uopće. Prirodnina je zapravo predmet odvojen od svojega prirodnog ambijenta u kome smo otkrili, ili mu pridodali, neko značenje zbog kojega ga čuvamo ili o njemu brinemo. Prirodnina je stvar: odlomljena stijena, uzorak minerala, fosil/okamina, preparirana biljka, kukac, životinja ili riba. Ovo nabranje tek je ilustracija, a ne klasifikacija. Prirodnina, dakle, nije živo biće već materijalni ostatak živoga bića koji svjedoči o njegovu izgledu, anatomiji, podrijetlu. Ona je svjedočanstvo onih osobina živoga bića ili prirodnih mijena koji su očuvani u njihovim materijalnim ostacima ili ulomcima, odijeljenim od prirodne strukture.

MUZEALNOST PRIRODNINA

Muzealnost pak prirodne prirodnine može se podvesti pod opću definiciju muzealnosti. Prirodnine su svjedočanstva/dokumenti prirodnog svijeta koji u muzealnoj stvar-

nosti govore o onom primarnom kontekstu iz kojeg su izdvojene. One, pak, koje su kao preparati nastojale očuvati što više materijalne strukture živih bića, govore i o tim bićima kao jedinkama sa svim njihovim međusobnim razlikama. Time postaju svojevrsni dokumenti razvitka, promjena i razlika na živim bićima koje sabiru i predstavljaju u zbirka kao posebnim artefaktima ljudskog umijeća i znanstvenog interesa. Zbirka prirodnina stječe drugu razinu muzealnosti jer, bila ona vezana uz ličnost ili instituciju, predstavlja niz, ili skup nizova, koji prikazuju motivaciju njezina nastanka i iskazuju njezin domet u procesu ostvarivanja postavljenog cilja. Određivanje muzealnosti prirodnina složeniji je postupak od onog koji se koristi u procesu identificiranja muzealnosti drugih muzealija. Ona se ponajprije počinje otkrivati u realnome prirodnom svijetu. Istraživanja prirodnog svijeta i uočavanje posebnosti pojedinih primjeraka, uzoraka ili područja u nizu mogućih prirodnina složen je prirodoznanstveni postupak, u kome se isprepliću znanstveni interes pojedine znanstvene discipline, ili njezine grane, sa specifičnim interesom što ga svojim usmjerenjem i sadržajem određuje pojedina zbirka u okviru muzejskoga zbirnog fonda. Rezultat je odabir, koji će u muzeju komplementarno nadopuniti postojeće ili pak pokrenuti osnivanje nove zbirke u kojoj će koncept istraživača doći do punog izražaja. Teško je u praksi odijeliti ova dva *inputa* koji, svaki sa svoje strane, istovremeno djeluju u procesu identificiranja važnosti i odabira potencijalne prirodine za ulazak u zbirku. Drugi stupanj identificiranja muzealnosti događa se, potom, unutar zbirnog fonda u međusobnim odnosima pojedinih

predmeta ili preparata. Tu se, opet, prepliću prirodoznanstveni i muzeološki kriteriji. Prvi imaju čvrstu logiku očuvanja svega onoga što pridonosi dokazivanju postojanja, raznolikosti/modifikacija, rasprostranjenosti i razvoja pojedinih biljnih ili životinjskih vrsta ili pak odlika, oblika ili struktura minerala i stijena, a da ne govorimo o okaminama i osobinama materijalnih struktura bića koja su živjela u davnim vremenima i očuvala se u slojevima sedimentnih stijena ili u nekim drugim arheološkim slojevima. Oni su u funkciji prirodnih znanosti i podvrgnuti su logici njihovih znanstvenih metoda. Muzeološki kriteriji imaju drugu polaznu osnovicu. Oni, u skladu s poslanjem muzeja u znanstveni red taksonometrijskog razmišljanja, unose elemente specifičnosti, različitosti ili, pak, rijetkosti. Time se na neki način oslanjaju na muzejsku tradiciju, koja je u svojim renesansnim začecima zbirke dijelila na *curiosa artificialia* i *curiosa naturalia* (Koščević, 1977:30). Obje su sastavnice naziva imale podjednaka značenja. Sakupljale su se prirodne rijetkosti, a ne prirodoslovni dokazni materijal. Tek je kasnije Carl Linné, polovicom 18. st., unio strogu klasifikacijsku rešetku (Stran-sky, 1970:75), koja je Darwinu na svoj način pomogla da razvije sustav evolucije. Zbirka je tu bila neizostavni pomagač koji je čuvao dokazni materijal. Ova mala povijesna reminiscencija služi tek kao potpora mišljenju da je muzeološki kriterij u identificiranju muzealnosti na svoj način promjenjiv, prema vremenu i interesima vremena u kojemu muzej djeluje. On služi i kao svojevrsna korekcija znanstvenom kriteriju apsolutnog. Posebni se, pak, oblici muzealnosti identificiraju u istraživanjima uz pomoć

temeljnih znanstvenih disciplina, kad neki uzorak ili preparat postaje značajniji od drugog, kad dobiva posebno mjesto po nekom od kriterija znanstvene važnosti. Taj se proces odvija u muzeju, kad dotični predmet ima svojstvo muzealije i kad se tijekom vremena smanjuje njegovo polje muzealne neodređenosti. Taj oblik identificiranja muzealnosti vrlo rijetko završava odbacivanjem nepotrebnih ili nevažnih predmeta, ali može izazvati preraspodjelu građe, ako se tijekom vremena promijeni poslanje muzeja. Pojedini oblici muzealnosti identificiraju se u specifičnim istraživanjima u povodu pojedinih tematskih izložbi, kad određene prirodne postaju važne za tumačenje određenih pojava. Tada se na izložbama iskazuju i određeni oblici novog znanja. Posebni, pak, oblik muzealnosti prirodne iskazuju u općim muzejima, gdje u društvu s muzealijama drugih vrsta, koje svjedoče o povijesnom ili kulturnom ambijentu sredine u kojoj djeluju, svojim porukama i sudjelovanjem u prikazima znanja o prirodnom ambijentu dotične sredine, komplementarno nadopunjuju muzealnu sliku zavičaja, grada ili neke šire cjeline.

MUZEALIZACIJA

Komuniciranje muzealnosti prirodna zbiva se prvenstveno na izložbama, bez obzira bili to stalni postavi, tematske ili povremene izložbe. Na izložbama se u prikazima dosegnutog znanja interpretiraju pojedini prirodni fenomeni, tumače razvojni procesi unutar evolucije živih bića, ističu posebnosti pojedinih krajeva, naglašavaju međuzavisnosti živog i neživoga prirodnog svijeta. Istovremeno su to i procesi u kojima se emitiraju dosezi muzealizacije pojedinih

segmenata živog ili neživoga prirodnog svijeta u artificijelnom svijetu muzeja. Tu se susrećemo s pojmom *muzealizacije* koji nije identičan s pojmom muzealnosti. Muzealizacija je proces prenošenja segmenata prirodnog svijeta u muzejski kontekst nakon što je identificiran temeljni stupanj njihove muzealnosti. Sažetije rečeno, muzealizacija je proces pretvaranja bića i prirodnih struktura u prirodne. Ona ovisi i o preparatorskim tehnikama koji čovjeku stoje na raspolaganju, kako bi se što više materijalne strukture živih i neživih bića moglo očuvati od propadanja. Mokri i suhi preparati, uporaba žive i drugi načini prepariranja tek odražavaju postupnost ljudskih napora da očuva pojedine primjerke, prvenstveno životinjskog i biljnog svijeta kako bi ih muzealizirao, jer je to još uvijek jedini oblik njihova kasnijeg života. Ovo nam pomaže da shvatimo drugi oblik komuniciranja muzealnosti prirodna, a to je njihov život u muzejskim zbirka. Sve su zbirke prirodna, zapravo, studijske zbirke, jer je to i njihova temeljna uloga. Njihova muzealnost u kontekstu njihove važnosti za prirodne znanosti nikada ne umire. Ona se tek transformira u aktivnu, poluaktivnu i pasivnu kategoriju materijala pojedine zbirke. Neki od materijala imaju tek povijesno značenje, a neki se često aktualiziraju u sadašnjosti. Neki su zanimljiviji za komuniciranje širokoj javnosti od drugih, neki su još i danas *curiosa naturalia*, a drugi tek *naturalia*. Međutim, i njihovo aktualiziranje u nekoj od sadašnjosti nije uvijek predvidivo, posebice što interaktivnost muzealija i zbirki u dobro organiziranom muzeju može dovesti do novih saznanja i iskaza novih znanja.

VREMENSKO ODREĐENJE

Prirodnine i njihova muzealnost razlikuju se od muzealnosti ostalih segmenta materijalnog svijeta i u kontekstu fenomena vremena. Kronološko vrijeme njihova nastanka presudno je prvenstveno u izučavanju povijesti zbirke i u izučavanju slijeda prirodnih zbivanja ili evolucijskih procesa. U pravilu, trenutak nastanka prirodne, tj. odjeljivanja živog bića ili dijela prirodnog svijeta od realnog živog svijeta, postupno gubi vremensku odrednicu i nikada ne postaje prošlost. Uzorak ili preparat će uvijek u svakoj novoj muzejskoj sadašnjosti imati istu aktualnu vremensku vjerodostojnost. Vrijeme nastanka prirodne postaje važno kad prirodinu počnemo promatrati kao artefakt a ne naturfakt, kad ocjenjujemo metodu i postupak pretvaranja živog organizma ili, pak, odvajanja dijela nežive prirode iz njezine prirodne okoline u određenome vremenskom slijedu. Tada prirodina počinje poprimati osobine drugih muzejskih predmeta i, uz svoje elementarno značenje kao naturfakt, poprima osobine svojevrsnog artefakta.

Jedino vremensko ograničenje u promatranju prirodne je njezina uloga u interpretaciji evolucijskih ili nekih drugih razvojnih prirodnih procesa, u kojima je bitno razlikovati slijed vremena koji tada igra ulogu svjedoka ili svjedočanstva razvitka. Međutim, i tada ta živa bića iz prošlosti, kojih u realnosti više nema, koja su nestala u evolucijskim procesima ili koja su se do danas bitno izmijenila, aktualiziramo u trenutku našeg suočavanja s njima, uzimajući u obzir vremensku distanciju tek kao ulazni faktor, po kojemu su taj preparat, uzorak ili okamina postali vrijedni čuvanja, i kad smo

to prepoznali kao oblik njihove muzealnosti ili, pak, njihove specifične rijetkosti.

Iako je u prirodninama zamrznut život i sveden tek na očuvanu materijalnu strukturu ili one predstavljaju dio prirode izdvojen iz svoje stvarne okoline i pretvoren u predmet, prirodne služe za stalno razumijevanje i tumačenje života ili nekoga drugog prirodnog procesa, pa čak i u slučajevima paleontoloških nalaza, gdje se proces pretvaranja živog bića u predmet/okaminu dogodio u nekoj davnoj prošlosti i gdje mi upravo po njima, kao dokumentima ili svjedočanstvima, sudimo o tim vremenima, razvrstavajući ih u racionalni okvir znanja.

Komunikacija muzealnosti prirodna, kolikogod bila ovisna o vrsti muzeja, mogućnostima i dometima sredine u kojoj se muzealije/prirodne nalaze, temeljna je društvena zadaća muzejskih institucija, bez obzira što su čuvanje (u koje ulazi i sabiranje) i proučavanje nezaobilazni činitelji u procesima identifikacije muzealnosti. Komunikacija njihovih vrijednosti unapređuje se iz dana u dan. Prirodnine u muzejima su istovremeno prirodna i kulturna dobra. Njihovi dometi u prikazima znanja nadopunjavaju se brojnim novim medijskim mogućnostima, pri čemu virtualna stvarnost može dočarati artificijelni kontekst svojevremenoga stvarnog života prirodina nastalih iz živih bića ili, pak, onih kojima su tlo, geološke strukture ili narav zemlje temeljna vrijednosna kategorija.

ZAKLJUČAK

Upravo je stoga muzealnost prirodina fenomen u kojemu su integrirani ljudska znanstvena radoznalost i materijalitet i oblikovanje očuvanih materijalnih trago-

va živih bića i prirodnih struktura. Njihova muzealnost povezuje sva moguća prošla vremena sa sadašnjim i iskazuje nove dosege promišljanja poticanja i vizualizacije razvojnih procesa prirodnog svijeta i njihovih različitih opredmećenja. U tome je muzej kao mjesto predstavljanja muzealnosti (kao kazalište svijeta) nezaobilazni instrument i pozornica.

LITERATURA:

- Košćević, Ž. (1977) «Muzej u prošlosti i sadašnjosti», *Muzeologija* (Zagreb), 21:13-74,
 Maroević, I. (1993) «Uvod u muzeologiju», Zavod za informacijske studije Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb,
 Stransky, Z. Z. (1970) «Pojam muzeologije» i «Temelji opće muzeologije», *Muzeologija* (Zagreb), 8,
 Stransky, Z. Z. (1974) «Metodologicke otazky dokumentace současnosti», *Museologicke sesity*, 5:13-43.

MUSEALITY OF NATURAL HISTORY ARTIFACTS (NATUREFACTS)

identification and communication

Museality is the characteristic of an object to be the document of reality in the museal reality. Natural history objects (naturfakts) are genuine natural products, in fact a material part of nature isolated of its natural environment. We gave them some additional meaning that was the reason to collect and take care about them. The museality of natural history objects is their characteristic that

in a museal reality they are the documents of their environment, the witnesses of characteristics, laws and development within the natural world around us.

The museality of natural history objects is to be identified first in a real world, concerning their specificities as potencial museum objects in relation to a particular museum collective fund, and then within such a fund in interrelations with other objects or specimen. The specific forms of museality are to be identified during research processes using the support of basic sciences, as well as on exhibitons where a certain percentage of new knowledge is presented.

The communication of museality takes place mostly at the exhibitions in representation of the knowledge reached, as well as in the relevant interpretation of processes of development within the evolution of living creatures. Such communication is obvious in interrelations between living and nonliving natural world and in emitting of the extent of musealization of particular segments of living world in the artificial museum world.

Natural history objects and their museality are diferent than the museality of the other segments of material world. In the case of natural history objects in the moment of the origin of such an object, i.e. in the separation from a real living world, the time determination was lost and it never becomes the past, but in a certain new museal present time always has the same time credibility. The only time limitation is in the interpretation of the evolution processes in which the sequence of time is the witness of development. Though the life has been frozen in natural history objects, we use them for understanding and interpreting the life. Yet it is the same in the cases of paleontological finds, where the process of transforming a living creature in a fosile/object was happened in a certain ancient past.